

Hizbollah och civilsamhället

En fallstudie om civilsamhällets demokratiserande effekter

Sigrid Andersson
Anton Borgström

Abstract

Denna studie prövar och utvecklar två dominerande teorier om civilsamhällets roll för demokratiutveckling genom att belysa det avvikande fallet Hizbollah i Libanon. Teorierna representeras dels av Robert Putnams teori om civilsamhället som en arena där socialt kapital och tillit skapas mellan medborgare, och dels av Jean Cohen och Andrew Aratos teori som ser civilsamhället som en inflytandekanal mellan medborgare och staten respektive det ekonomiska och politiska samhället. Analysen består i en studie av Hizbollahs verksamhet genom linsen på de två teorikomplexen för att pröva och jämföra dessas förklaringskraft för olika aspekter av Hizbollahs civilsamhällesarbete och dess uttryck för demokratisering. Med hjälp av denna analys avser uppsatsen sedan att dra slutsatser kring styrkorna och svagheter med de använda teorierna utifrån hur väl de förmår svara mot ett fall i en icke västerländsk och odemokratisk kontext och på så sätt komplettera och utvidga dessa med alternativa förklaringsmodeller.

Studien visar att Putnams teori endast har viss begränsad förklaringskraft för fenomenet Hizbollah, och finner istället en mer tillfredställande teori i Cohen & Aratos verk p.g.a. dess syn på civilsamhället som en kanal för sociala rörelser i kraft att framtvunga politisk förändring. Uppsatsen understryker även att Hizbollahs civilsamhällsegenskaper måste förstås i den kontext de verkar.

Nyckelord: Civilsamhälle, Hizbollah, Demokratisering, Socialt kapital, Libanon

Innehållsförteckning

1	Inledning och problemformulering	1
2	Syfte	3
3	Metod	4
3.1	Val av fall	4
3.2	Avgränsningar.....	5
3.3	Material och källkritik	6
4	Teori	7
4.1	Robert Putnam	8
4.2	Jean Cohen & Andrew Arato.....	9
4.3	Teoretiska definitioner	10
5	Hizbollah i en libanesisk kontext	11
6	Hizbollah och civilsamhället	14
6.1	Hizbollah som välfärdsorganisation.....	14
6.2	Hizbollah som politiskt parti	18
6.3	Hizbollah som militär motståndsrörelse.....	20
6.4	Hizbollah som religiös sammanslutning	22
7	Sammanfattning och slutdiskussion	24
8	Referenser	26

1 Inledning och problemformulering

Både inom forskning och allmän debatt är demokratiutveckling genom civilsamhället ett omdiskuterat och välbehandlat ämne. Sedan berlinmuren föll i slutet på 1980-talet har många såväl akademiker som politiker vänt sig till liberalismen som den segrande ideologin i jakt på den normativt goda demokratin. Demokratins ursprungliga tanke om folkmakt har därmed laddats med värden starkt knutna till en specifikt västerländsk historia och tradition. Det blir således intressant att undersöka hur civilsamhällsteorier, framvuxna i början av 1990-talet, idag 15 år senare ställer sig mot ett annorlunda, icke-västerländskt fall av civilsamhälle. Vår studie kommer att utgå från två dominerande civilsamhällsteorier från två olika teoritraditioner, och undersöka huruvida dessa kan förklara ett avvikande fall av civilsamhälle. Hur ter sig denna relation mellan civilsamhälle och demokrati i en värld där civilsamhället är väldigt olikt det i västerlandet? Hur kan ett icke-västerländskt civilsamhälle se ut och hur påverkar detta ett lands demokrati?

Den första teorin, framarbetad av Robert D. Putnam, pekar på de horisontella sociala relationerna i civilsamhället som skapar socialt kapital vilket i sin tur genererar tillit mellan medborgarna och samhällets institutioner. Den andra teorin av Jean L Cohen och Andrew Arato, understryker istället civilsamhällets vertikala relationer till staten, det ekonomiska och det politiska samhället, i form av politiska inflytandekanaler. Kan dessa teoribildningar förklara ett för sina teoritraditioner avvikande fall av civilsamhällesaktör, eller behöver deras förklaringsmodeller revideras och kompletteras?

Vårt fall är en komplex aktör i det libanesiska samhället, organisationen Hizbollah, vars beskrivning inte passar in på den västerländska uppfattningen av en civilsamhällsaktör. Organisationen har stämplats som en terroristorganisation av ett flertal stater (däribland USA, Storbritannien och Nederländerna) och sägs därmed snarast utgöra ett hot mot regionens demokratisering. Organisationen har även fördömts av FN som i en resolution slagit fast att den bör avväpnas och splittras samtidigt som Hizbollah ingår i en allmän diskurs om islam som grund för illiberala och auktoritära styren (Azar 2007, s 124f). Det är med andra ord mycket som talar emot Hizbollah som en demokratifrämjande aktör i det libanesiska samhället. Men Hizbollahs utveckling kan också ses ur ett annat perspektiv; från att ha varit en lokal milis med militära aktioner mot främst Israel sedan början på 1980-talet har organisationen vuxit och slagit sig in också på det civila och politiska området. Hizbollah fungerar i mångt och mycket även i form av en social och religiös rörelse som ytterst består av ett nätverk av organiserade fraktioner på gräsrotsnivå som knyts samman i ett gemensamt samhällsengagemang. Dess arbete sträcker sig idag alltifrån gerillakrigföring till dagisverksamhet till politiskt parti. Dess inverkan på såväl lokal, regional som

internationell nivå är därmed hög och spänner över både sådant som infrastrukturplanering inne i Beirut och sådant som det generella säkerhetsläget i Mellanöstern. Med andra ord är Hizbollah, statsvetenskapligt betraktat, en ganska speciell organisation som därmed vore intressant att, inte bara granska och beskriva som aktör, utan som även är i behov av att principiellt förklaras och strukturellt analyseras. Är organisationen någonting annat än en civilsamhällsaktör och som därför står vid sidan om de dominerande teorierna inom ämnet, eller är det snarare dessa förhärskande teorier som är i behov av att vidare problematiseras och utvecklas för att bättre svara mot en högst relevant verklighet – inte minst när det gäller förståelsen av demokratiseringsfenomenet?

2 Syfte

Avsikten med den här uppsatsen är att pröva och utveckla synen på civilsamhällets roll för demokratiutveckling genom att belysa det avvikande fallet Hizbollah i Libanon. Fokus för den teoriprovande ansatsen kommer att utgå från grunderna i två tongivande teorier i detta ämne som baseras på Robert D. Putnams studie *Making Democracy Work* respektive Jean L Cohens och Andrew Aratos verk *Civil Society and Political Theory*. Syftet för den teoriutvecklande delen av arbetet är inte att göra anspråk på att kunna förkasta tidigare forskning eller leverera en världsbild som är mer ”sann” än de versioner som studien tar avstamp i. Däremot vill undersökningen bidra med en kompletterande bild och en kompletterande analys, som i första hand problematiserar tidigare sanningar och antaganden kring civilsamhällets roll och karaktär genom att sätta in det i en för rådande teorier utmanande kontext. Uppsatsen avser därmed utgöra en alternativ syn på civilsamhällets roll som närmar sig normativa ansatser för hur man bör se politisk utveckling och förändring i stater som är odemokratiska. En av poängerna med denna uppsats är därmed att också synliggöra de grundläggande perspektiv i de teorikomplex som vi här ämnar analysera och ifrågasätta dessas objektiva och allmängiltiga förklaringsgrunder.

Uppsatsen kommer att byggas upp av att de två teoribildningarna först placeras in i dess historiska kontext i relation till tidigare teorier om demokratisering för att på så sätt bättre förstå deras ursprung och tillkomst. Sedan väntar en innehållslig genomgång av de två olika teoribildningarna; för att skissera fundamenten för hur de ser på civilsamhället och dess demokratiseringsförmåga. Därefter kommer en historisk genomgång av Hizbollah och den kontext i vilken organisationen har sitt ursprung; för att bättre kunna underbygga analysen av dess roll som civilsamhällesaktör. Analysen består sedan i en studie av Hizbollahs verksamhet, som vi väljer att undersöka utifrån organisationens skilda roller: Hizbollah som välfärdsorganisation, politiskt parti, militär rörelse och religiös sammanslutning. Undersökningen kommer att göras genom linsen på de två teorikomplexen för att pröva och jämföra dessas förklaringskraft för olika aspekter av Hizbollahs civilsamhällesarbete och dess uttryck för demokratisering. De två teoriskolorna används här för att svara på frågorna: *I vilken grad kan Hizbollah förstås som en del av Libanons civilsamhälle, och i vilken grad är denna verksamhet demokratiserande?*

Med hjälp av denna analys avser uppsatsen sedan att dra slutsatser kring styrkorna och svagheter med de använda teorierna utifrån hur väl de förmår svara mot den använda empirin och på så sätt komplettera och utvidga dem med alternativa förklaringsmodeller.

3 Metod

Metoden för uppsatsen är en teoriprövande och teoriutvecklande studie på kvalitativ grund som avser att pröva två dominerande och tongivande teoribildningar inom civilsamhällsteorin, representerat av Putnam respektive Cohen och Arato. Teorierna skiljer sig åt i sin syn på civilsamhället som en demokratiserande faktor, och vi ämnar pröva och jämföra dessa för att se om teorierna är applicerbara och bär förklaringskraft för fallet Hizbollah i Libanon. Uppsatsen är således begränsad till att analysera en analysenhet, vilket gör undersökningen till en fallstudie. Med Ecksteins terminologi är studien av typen ”kritiskt fall”, vilken utnyttjar principen av ett minst gynnsamt fall för att pröva teorierna mot en empiri under ogynnsamma omständigheter (Essaisson et al. 2004, s 179 f). Om teorierna stämmer under ogynnsamma omständigheter är det med denna metodologi troligt att de även stämmer under mer gynnsamma omständigheter, vilket gör att resultaten av studien i viss mån kan generaliseras (Essaisson et al. 2004, s 180). Undersökningen bygger emellertid i första hand på ett hermeneutiskt förhållningssätt till studieområdet och avser att vidga förståelsen för hur teorin om civilsamhällets demokratiseringsegenskaper ständigt är i behov av att omtolkas och analyseras utifrån olika kontexter snarare än att generalisera kring resultatet från ett specifikt fall. Även generaliserbarheten i studiens teoretiska konklusioner förefaller problematisk, då det är svårt att dra sådana slutsatser utan en jämförande aspekt på studien (Essaisson et al. 2004, s 119 f).

Den kvalitativa analysen utgår från en tolkande operationalisering av å ena sidan en teoretisk definition av Putnams respektive Cohen och Aratos teorier, å andra sidan av en kritisk granskning av fenomenet Hizbollah och effekterna av dess olika verksamhetsområden. De teoretiska definitionerna prövas sedermera mot empirin i ett försök att tolka dess förklaringskraft både utifrån den kontext som Hizbollah verkar inom och den tradition som teorierna bottnar i. En dylik kvalitativ metod lämpar sig bra för fallstudier och innebär att man grundligt undersöker bl.a. det säregna och det avvikande (Lundquist, s 104 f).

3.1 Val av fall

Valet av Hizbollah motiveras främst av dess avvikande natur, som skiljer sig från ramen i vilken våra teorier ser civilsamhället, men även utifrån dess relevans för det nutidspolitiska läget i världen. Grundtanken är att pröva fundamentet i civilsamhällsteorin i en kontext som skiljer sig från den i västerländska, i vilken framförallt Putnams civilsamhällsperspektiv tar sitt avstamp. Libanon utgör en kontext för studien som skiljer sig från en västerländsk sådan och också naturligt

präglas av specifika historiska, politiska och kulturella förtecken. Libanon är samtidigt i behov av demokratiutveckling men saknar ändå inte helt och hållet existerande samhällsinstitutioner och sammanhängande statsbildning. Hizbollah är ett avvikande fall i den mån de existerar som civilsamhällsaktör, eftersom deras metod, bl.a. i media, ofta karaktäriseras som odemokratisk terrorism och deras inflytande över den libanesiska staten som destabiliserande. De innehar flera olika roller i det libanesiska samhället, varav flera (såsom de av militär och religiös karaktär) står utanför Putnams definiering av aktörer som bidrar till demokratisering och socialt kapital, samt ställer sig problematiska till Cohen och Aratos version.

Undersökningen ämnar inte återskapa samma typ av studie som Putnam genomför i utvecklandet av sina teorier utan vill på ett kvalitativt plan undersöka de principiella slutsatser som Putnam grundar i analysen av den empiriska studien. På samma sätt kommer Cohen och Aratos teorier fundamentalt att undersökas och ställas mot vårt fall. Det blir med andra ord en fråga om att på ett teoretiskt plan pröva operationaliseringsgraden hos de båda teoriernas begrepps konstruktion för motsvarande fenomen hos Hizbollah.

Att pröva modeller för demokratiutveckling på stater som befinner sig i upplösning och därmed väldigt långt bort från demokratiseringsansatser ter sig med det här perspektivet inte så relevant, eftersom det i sådana situationer naturligtvis finns långt mer väsentliga utvecklingssteg att ta innan det kan bli tal om sann demokratisering av socialt kapital. Däremot är det högst relevant att studera hur olika faktorer i relativt stabila men fortfarande odemokratiska samhällen kan påverka dess demokratisering. Libanons samhälle är pluralistiskt och dess civilsamhälle anses vara ett av de mest aktiva i regionen, vilket gör att frågan om hur civilsamhället kan bidra till demokrati i den här kontexten blir ytterst viktig. Hizbollah som en komplex aktör i det libanesiska samhället med många funktioner och stort folkligt stöd, får en intressant relation till både Putnams och Cohen och Aratos teori. Därigenom motiveras valet av fall att analysera.

3.2 Avgränsningar

Vår studie syftar till att pröva två dominerande perspektiv för civilsamhället på Hizbollah och dess roll som civilsamhällsaktör i Libanon. Vårt empiriska material kommer främst att inriktas på Hizbollah som en inrikesaktör i nationen Libanon. Vi kommer att ge en historisk bakgrund till organisationens ursprung, men i vår fallstudie kommer inte enskilda konflikter och politiska förändringar i regionen att belysas. Vi är medvetna om att faktorer som Libanons skiftande stöd till Hizbollah och omvärldens terroriststämpling av organisationen också kan ha påverkat Hizbollah och dess verksamhet inom Libanon, dock tar vår uppsats ej hänsyn till dessa faktorer.

Vidare vill vi ge en övergripande insikt i Hizbollahs olika funktioner och värderingar, och begränsar oss därför inte tidsmässigt. Vi vill belysa Hizbollahs utveckling men anser också att vi ger en klar beskrivning av dess situation i nuläget.

Vi är för övrigt medvetna om att ett civilsamhälle innefattar komplexa nätverk mellan många olika civilsamhällsaktörer, och så är fallet också i Libanons aktiva, pluralistiska civilsamhälle. Huruvida och i vilken grad Hizbollah samarbetar med andra civilsamhällsorganisationer som tillsammans kan bidra till Libanons demokratisering ryms ej utrymmesmässigt i vår studie, även om frågan är mycket viktig i ett större perspektiv för Libanons demokratiska utveckling.

3.3 Material och källkritik

All empiri kring Libanon och Hizbollah i vår analys har hämtats från sekundärlitteratur inom området. Detta påkallar en hög grad av källkritik i det insamlade materialet för att identifiera eventuellt vinklade källor. Det finns med denna metod ett problem, i och med att Hizbollah är en väldig politisk och ideologisk maktfaktor som inte själv erbjuder så mycket information om sitt agerande och sin organisation. De andrahandskällor som befinner sig nära Hizbollah i tid och rum är därför sannolikt mer tillförlitliga vad gäller empiriska uppgifter. Samtidigt är källor som står i nära kontakt med och påverkas av den verklighet som Hizbollah agerar i mindre tillförlitliga vad gäller vinkling av sitt material. De flesta upphovsmännen till källorna är emellertid forskare vid universitet där både västvärldens och arabvärldens domäner är representerade. Materialet består vidare av artiklar, rapporter, vetenskapliga undersökningar etc. Bakom två källor står institutioner som är direkt kopplade till USA:s regering, vilka därmed också påkallat extra uppmärksamhet för att spåra tendentiösa inslag. Uppsatsen försöker överlag att presentera ett balanserat material och undviker i möjligaste mån att använda sig av och referera till kontroversiella uppgifter och slutsatser.

4 Teori

Den franska 1800-tals filosofen Alexis de Tocqueville var bland de första att hävda att civilsamhället är en viktig terräng för demokratisering och en bidragande faktor för demokratiskt institutionsbyggande (Cohen & Arato 1992, s 33). Bl.a. pekade Tocqueville på de frivilligorganisationer som gjorde det möjligt för medborgare att sluta sig samman till en politisk kraft och utgöra en motvikt till staten (Harding 2002). Denna tradition har kommit att bli en betydande del inom framförallt liberal demokratiteori, som i vår studie representeras av Robert Putnams teoribildning. Putnams teori bottnar således i en tradition som ser civilsamhället som den arena som står mellan den politiska och privata sfären, i vilken interaktion och samarbete sker mellan individer. Detta säkrar i sin tur pluralism, vilket kan lindra konflikter i samhällen och ha en överbryggande funktion mellan dess medborgare. Vidare anses civilsamhället, enligt Putnam, ha en funktion i att utbilda människor till demokratiska medborgare. Genom aktivt deltagande i civilsamhällets organisationer lär sig medborgare demokratiska normer och spelregler, vilket är väsentligt för att de demokratiska institutionerna ska fungera (Boussard 2000, s 160f).

Men grundidén om civilsamhället som en demokratiserande kraft finns också rotad i en annan tradition som har andra förtecken än de liberala. Antonio Gramscis teoribildning ser civilsamhället ur ett marxistiskt perspektiv, som en arena där sociala, politiska och kulturella institutioner och organisationer verkar i konflikt med varandra. En arena för social och kulturell maktkamp som hela tiden verkar för samhällets politiska och materiella kamp om hegemoni. Denna arena innefattar bl.a. skolor, klubbar och politiska partier. Gramsci lägger i sin definition till också sociala rörelser som en betydande del av civilsamhället, vilket ytterligare betonar dess direkta koppling till de politiska och ekonomiska sfärerna (Lawler 1994). Överlag skiljer man, bland de aktörer som utgör civilsamhället, de sociala rörelserna från mer institutionaliserade organisationer, som t.ex. "Non Governmental Organisations" (NGO:er). NGO:er och andra institutionella sammanslutningar kan förvisso anta olika roller som påtryckar- och serviceorganisationer, men de sociala rörelserna kan i detta sammanhang ses som grupper av människor som mer direkt agerar för politisk och ekonomisk förändring av samhället (Kaldor 2004, s 112-117). Det är i denna tradition som Cohen och Aratos teoribildning har utformats.

4.1 Robert Putnam

Robert D. Putnam är en samtida forskare som byggt vidare på Tocquevilles tradition och blivit tongivande inom liberal demokratiteori. Hans tes i boken *Making Democracy Work* är att den medborgerliga gemenskapen i ett samhälle är viktig för att utveckla lyckade demokratiska institutioner. Denna medborgerliga gemenskap beskrivs som de horisontella relationerna av ömsesidighet och samarbete mellan individer. Genom medborgarnas deltagande i civila organisationer skapas tolerans och tillit i samhället vilket i sin tur ger möjlighet för effektiva sociala samarbeten att utvecklas (Putnam 1992, s 88ff). Putnam använder sig av begreppet ”socialt kapital”, som han menar är innebörden av denna sociala organisering av normer och nätverk (Putnam 1992, s 167). Samhällen som har ett stort förråd av socialt kapital leder, enligt Putnams teori, till att medborgare lätt kan samordna sig, att det skapas tolerans och social medvetenhet och att samhället därmed erhåller starka demokratiska institutioner. I sin undersökning mäter Putnam kvantitativt graden av socialt kapital i ett samhälle genom att bl.a. se till antalet organisationer/föreningar, antalet sålda nyhetstidningar och valdeltagande (Putnam 1992, s 91ff). Dock exkluderar han politiska partier, fackföreningar, kyrkan och andra religiösa sammanslutningar ur de organisationer han tittar på som del av den medborgerliga gemenskapen. Dessa anses således inte vara viktiga för socialt kapital och demokratisering (Putnam 1992, s 106ff).

Dock finns det olika former av socialt kapital. Inte alla former av socialt kapital är bra för demokrati och social hälsa i ett samhälle, menar Putnam, och en del former är till och med destruktiva (Putnam & Goss 2002, s 9). Denna negativa form av socialt kapital skapas främst i vertikala, hierarkiska organisationer, där ömsesidighet mellan människor snarare bygger på ett patron-klient-förhållande medan skapandet av positivt socialt kapital sker i horisontella organisationer som bygger på tillit (Putnam 1993, s 174f). Destruktiva former av socialt kapital kan också skapas av organisationer som motsätter sig rasintegration och liknande, samt använder sig av våldsliga metoder, såsom Ku Klux Klan (Putnam & Goss 2002, s 9). Utifrån detta är det värt att nämna hur Putnam också kan skilja på bindande (”bonding”) och överbryggande (”bridging”) socialt kapital. Bindande socialt kapital hopbringar människor som är lika varandra i en viktig aspekt, gällandes exempelvis etnicitet och kön, medan överbryggande socialt kapital sker mellan människor av olika grupper, där t.ex. religions- och klasstillhörigheter kan skilja sig åt. Det överbryggande sociala kapitalet anser Putnam ha betydande positiva externa effekter, medan det bindande sociala kapitalet i vissa fall kan ha en negativ effekt då det riskerar att befästa gruppolikheter (Putnam & Goss 2002, s 9f).

4.2 Jean Cohen & Andrew Arato

Jean L Cohen och Andrew Arato utgår i sitt omfattande verk *Det Civila Samhället & Den Politiska Teorin* från ett mer neo-marxistiskt perspektiv än Putnam i sättet att angripa civilsamhället (Cohen & Arato, 1993). Cohen och Arato tar här avstamp i en tung teoretisk tradition baserad på Hegels tankar om civilsamhället som en arena vilken både separerar och förenar makro- och mikro-samhället mellan staten och familjen (ibid. s 109). På detta fundament bygger de sedan vidare med en rad teoretiska bidrag från främst Antonio Gramsci och Jürgen Habermas för att dels förankra civilsamhället som en tredje sfär, differentierad men också integrerad med inte bara staten utan också ekonomin, dels visa att civilsamhället kan utgöra en mellanväg mellan ”rättighetsorienterad liberalism och [...] en demokratiskt orienterad kommunitarism” (ibid. s 36). Med det menar de att civilsamhället har en inneboende förmåga att överbrygga å ena sidan liberalismens farhågor om demokratin (folkmakten) som ett hot mot de existerande friheterna (här frihet främst i negativ bemärkelse från t.ex. statligt ingripande), och å andra sidan marxismens syn på liberalismen som huvudhindret på vägen mot ett deltagande demokratiskt samhälle (ibid. s 299). Cohen och Arato menar att staten genom att erkänna civilsamhällets rätt att verka i form av självbestämmande kollektiva organisationer, automatiskt också godtar gränser för den egna statens verksamhet. I första hand placerar de därmed den aktiva demokratin inom ramen för civilsamhället som den sfär som förmår reglera och kontrollera dels en ekonomisk självreglering, dels en politisk kultur, utan att för den sakens skull hemfalla åt etatism och paternalism (ibid. s 413 f). Detta civilsamhälle är i relation till Putnams definition både en bredare och mer pluralistisk version, men också en mer programmatisk och utopisk vision.

Det teorikomplex som framträder grundar sig, likt Putnams, alltså i en normativt positiv inställning till civilsamhällets demokratiserande effekter, men med en ideologiskt annorlunda ansats. Liksom Gramsci utgår Cohen och Arato från en syn på civilsamhället som en arena för maktkamp där sociala, politiska och kulturella institutioner och föreningar – såsom familjer, religiösa samfund, klubbar, skolor, press, politiska partier, etc – är kanaler för den eviga striden om hegemoni. Till skillnad från Putnams teori är det direkta inflytandet mellan civilsamhälle, politik och ekonomi alltså essentiellt och bör inte ses som autonoma och parallellt fungerande samhällskroppar. Därigenom lägger Cohen och Arato stort fokus på vad de kallar ”sociala rörelser” som en av civilsamhällets mest vitala delar (ibid. s 415 f). Dessa sociala rörelser fyller i huvudsak två politiska uppgifter: ”förvärvandet av inflytande över det politiska samhället genom offentligheter, associationer och organisationer respektive institutionaliseringen av vinningarna [med civilsamhället] (nya identiteter, autonoma och jämlika associationsformer, demokratiserande institutioner)” (ibid. s 465).

Cohen och Arato menar alltså att den politiska kultur som behövs för att stabilisera de nya demokratier som de målar upp, ej kan utvecklas utan en institutionalisering av civilsamhället genom dessa sociala rörelser. I den

demokratiserande utvecklingen fungerar de sociala rörelserna nämligen som en "självbegränsande revolution" som är utmanande av makten och samtidigt reformistisk genom sitt organiserade tryck underifrån med krav på rättigheter (ibid. s 446). Det är emellertid inte någon "själlös reformism" som teorin avser med sitt sätt att betrakta civilsamhället, och i den avslutande delen av studien garderar sig Cohen och Arato mot detta genom att utveckla ett resonemang kring civil olydnad som ett möjligt frigörelseprojekt och en radikal civilsamhällespolitik för både konsoliderade och icke-demokratiska samhällen (ibid. s 474). Tesen här är att civil olydnad kan anses som en legitim form för att utöva inflytande över det politiska och ekonomiska samhället, då civilsamhällets relation till dessa sfärer fungerar som en effektiv maktfördelningsprincip mellan demokratis processvärden och substansvärden (ibid. s 473 ff).

4.3 Teoretiska definitioner

För att undersöka kvalitativt huruvida och till vilken grad Putnams respektive Cohen och Aratos teoribildning kan förklara fallet Hizbollah, sätter vi här upp en rad teoretiska definitioner som sedan ligger till grund för en operationalisering av materialet i analysen. Genom att i analysdelen systematiskt pröva Hizbollahs olika grenar och verksamheter mot dessa två teorier avser denna uppsats att utveckla, pröva och jämföra teoriernas förklaringskraft. De teoretiska definitionerna formuleras här nedan i form av frågeställningar utifrån det övergripande syftet med uppsatsen:

- I vilket grad bidrar organisationen Hizbollah till demokratiseringsprocesser genom skapande av socialt kapital, bl.a. genom organisering i socialt arbete?
- Hur förhåller sig organisationen till ett brett, pluralistiskt civilsamhälle, och kan den bidra till detta?
- Bidrar organisationen till att människor på gräsrotsnivå aktiverar sig?
- Bidrar organisationen till samarbete, tillit och ömsesidighet genom nätverksbyggande?
- Är organisationen kopplad till den politiska och/eller ekonomiska sfären eller en fristående del som arbetar parallellt med dessa?
- Är organisationen icke-hierarkisk och horisontell eller hierarkisk och vertikal till sin struktur?
- I vilken grad främjar organisationen bindande och/eller överbyggande relationer och socialt kapital?
- Kan organisationen ses som en kanal för inflytande över de politiska institutionerna på ett sätt som gör att civilsamhället kan fungera som viktig motvikt till statens maktutövande?

5 Hizbollah i en libanesisk kontext

För att kunna analysera Hizbollah som aktör inom ramen för definitionen av civilsamhället är det viktigt att också sätta in dess verksamhet i ett historiskt sammanhang. Hizbollah kan inte enbart betraktas som ett isolerat fenomen enligt en teoretisk mall, utan måste förstås utifrån den kontext som organisationen har sitt ursprung i och agerar inom. I första hand är Hizbollah en produkt av den speciella historia och uppbyggnad som präglat Libanon de senaste 80 åren. I andra hand kan man även anlägga en vidare aspekt på dess uppkomst ur ett mer makroanalytiskt systemperspektiv, i vilket Hizbollah också kan sägas utgöra en pusselbit i en strukturell process på internationell nivå snarare än ett isolerat nationellt fenomen. Till att börja med skall vi emellertid redogöra för ett mer aktörscentrerat perspektiv på organisationens ursprung.

Libanon är en så kallad konfessionell stat, vilket innebär att den politiska makten är proportionellt uppdelad mellan religiösa grupper i samhället och där dessas representation på höga politiska poster i regering och parlament regleras i konstitutionen. Den moderna staten Libanon bildades i samband med fredsavgörelserna efter första världskriget, då Frankrike och England som segrarmakter fick mandat att dela in och administrera delar av det tidigare Ottomanska riket. Libanon utgjordes efter denna uppdelning till ungefär lika delar kristna maroniter som muslimer (främst sunni), men på grund av existerande historiska konflikter mellan dessa grupper och Frankrikes alliering med maroniterna tilldelades den kristna gruppen i praktiken politisk dominans över muslimerna (Azar 2007, s 36). Grunden för denna statsbildning kan ses både som ett utslag för en långt gången historisk rivalitet mellan de olika religiösa och etniska grupperingarna inom den libanesiska provinsen, som traditionellt dominerats av kristna maroniter också under Ottomanska riket, och också som en imperialistisk tendens att etablera västerländska allianser i arabvärlden. Den statsmodell man valde stärkte med andra ord de sekteristiska skiljelinjerna ytterligare. I konstitutionen som skrevs 1926 gjordes presidentposten uteslutande kristen, medan den svagare premiärministerposten tilldelades ett sunnimuslimskt mandat. Den shiamuslimska samhällskategorin som utgjorde den tredje största fick nöja sig med att tillsätta talmannen för parlamentet, en ännu svagare post utan direkt politiskt inflytande. Dessa, tillsammans med andra mandat baserade på religiösa minoritetsgrupper, kom sedan att proportionellt baseras på den befolkningsräkning som genomfördes 1932 och som fortfarande är den senaste officiellt genomförda mätningen som ligger till grund för hur den politiska representationen i landet fördelas (Azar 2007, s 36).

Efter andra världskriget förändrades dock Libanons demografiska situation då den muslimska befolkningen kraftigt ökade. Detta berodde för det första på att muslimerna i högre grad än den kristna befolkningen bestod av en jordbrukande

agrар klass, vilka traditionellt utgjordes av stora familjer (Hajjar 2002, s 4); för det andra på att levnadsstandarden i Libanon ökade under andra hälften av 1900-talet i takt med en stark ekonomisk tillväxt, vilket bl.a. sänkte spädbarnsdödligheten även inom de lägre samhällsklasserna; för det tredje resulterade 1948 års arab–israeliska krig i att ca 100 000 palestinier flydde över till Libanon, där de på grund av fortsatta oklarheter kring situationen i Israel blev kvar i flyktingläger (Azar 2007, s 50). Under de nästkommande tre decennierna flydde ytterligare 200 000 palestinier till Libanon i svallvågorna av nya upprepade stridigheter mellan Israel och arabvärlden. Detta ledde till att den muslimska minoriteten i Libanon efterhand växte till en befolkningsmässig majoritet under 1950-talet, av vilken en stor del tillhörde shiiter. Idag uppskattas landet utgöras av ungefär lika stora delar kristen, sunnimuslimsk och shiamuslimsk befolkning (Wikipedia, 2008-01-06).

Detta politiska system har naturligt skapat spänningar i det libanesiska samhället och gett upphov till återkommande stridigheter ända sedan dess genomförande. Den shiitiska minoriteten har under lång tid blivit underprivilegierad i förhållande till såväl maroniter som sunni, och det är i denna kontext som Hizbollah kan ses som en i raden av manifestationer av shiamuslimsk politisk opposition (Norton 1999, s 3f).

Förutom de inompolitiska drivkrafterna för politisk mobilisering i Libanon har även landets närhet till Israel obönhörligen påverkat de politiska krafter som under senare delen av 1900-talet vuxit fram. Efter sexdagarskriget 1967, då Israel i en förkrossande seger över araballiansen erövrade Gazaremsan, Sinaihalvön, Västbanken och Golanhöjderna, blev det uppenbart för den palestinska motståndsrörelsen att Israels militära styrka svårligen skulle kunna besegras med traditionell krigföring. Gerillakrigföring och terrorism blev de nya vapnen mot Israels ockupation, och Libanons strategiska läge som naturlig utgångspunkt för sådana aktioner ledde så småningom till att PLO på 1970-talet etablerade en omfattande verksamhet i södra Libanon. Denna omständighet splittrade Libanons fraktioner ytterligare då PLO till slut blev så starka att de näst intill bildade en stat i staten. Deras våldsaktioner mot Israel spillde dock över på den libanesiska sidan av gränsen med israeliska hämndattacker och diplomatiska dödlägen som följd, vilket ledde till ytterligare motsättningar mellan kristna och muslimska fraktioner inom det libanesiska samhället. Dessa attacker mot Israel stöddes dessutom externt av Israel respektive Syrien, som utövade påtryckningar för att påverka utvecklingen inne i Libanon (Azar 2007, s 55).

Motsättningarna i Libanon skulle, i enlighet med Huntingtons teori, kunna tolkas som att det rör sig om två i grunden olika civilisationer som omöjligt kan integreras utan att konflikter uppstår. Med en djupare historisk analys blir det dock uppenbart att det snarare är fråga om hur Libanons koloniala arv låst landet i maktförhållanden präglade av västerländska intressen. Den sekteristiska uppdelningen av samhället är stadfast i konstitutionen, men den är också ett resultat av påtryckningar utifrån som verktyg för geopolitisk och ideologisk maktkamp. Dessa samlade motsättningar ledde till slut till att Libanon föll samman i ett blodigt inbördeskrig mellan 1975–1990. Både Israel och Syrien spelade en stor roll i detta krig, som utkämpades mellan en mängd olika regionala och lokala fraktioner, främst i södra Libanon. I början på 1980-talet ansatte Israel

PLO:s fäste så hårt att organisationen tvingades fly till Tunisien. 1982 hade Israel helt och hållet ockuperat stora delar av södra Libanon. I samband med denna ockupation föds organisationen Hizbollah.

6 Hizbollah och civilsamhället

De två teoriperspektiv vi ämnar pröva bottnar alltså båda i en civilsamhällstradition där civilsamhället ses som ett kraftfullt verktyg för demokratisering. Innebörden av begreppen demokrati och demokratisering är dock mångfacetterad och kan problematiseras i det oändliga. En del ser demokrati som något som endast rör den politiska delen av samhället, vilken framförallt innefattar de formella statliga institutionerna. Teorierna i denna uppsats står dock närmare en bred, kvalitativ version av begreppet som menar att demokratisering också sker på andra nivåer i samhället (Hydén 1998, s 9). Linz och Stepan pekar på fem arenor som demokratier behöver besitta utanför staten för att en konsolidering av det demokratiska styrelseskicket ska vara möjligt. Dessa innefattar civilsamhälle, politiskt samhälle, rättsstat, statsbyråkrati och ekonomiskt samhälle (Linz & Stepan 1996, s 7-11). Dessa arenor anses interagera och stärka varandra, och det är med detta synsätt för ögonen som den här studien, liksom teorierna under prövning, betraktar civilsamhället som en viktig del i demokratisering och demokratisk konsolidering.

Det är dock problematiskt att försöka applicera den idealtypiska definitionen av civilsamhälle, härstammad från en västerländsk kontext, på ett land med rötter i Mellanöstern. Mellanösternforskaren Augustus Richard Norton poängterar att det för en sådan analys är helt nödvändigt att väga in den specifika verklighet och kontext i vilken civilsamhället i Mellanöstern verkar (Norton 1995, s 11). Amyn B. Sajoo pekar också på Mellanösterns unika historiska och sociologiska förtecken som en stark prägel för dess civilsamhälle, vilket gör att en modern demokratisk teoribildning stöter på problem när den ska översättas i bl.a. en muslimsk kontext (Sajoo 2002, s 19). Samtidigt menar många forskare att Mellanöstern de facto har ett väldigt aktivt civilsamhälle med ett ständigt ökande antal organisationer och att Libanons går i spetsen som ett av de mest diversifierade civilsamhällena i regionen (Hawthorne 2004, s 9). Detta tyder på vikten av att i en civilsamhällsanalys ta hänsyn till kontextuella faktorer.

6.1 Hizbollah som välfärdsorganisation

För att förstå Hizbollahs utveckling är det väsentligt att se till dess roll som välfärdsorganisation. Judith Palmer Harik menar i sin omfattande analys av Hizbollah att dynamiken i Hizbollahs utveckling till att bli en erkänd och ansedd aktör i Libanons politiska system, mycket beror på dess arbete på den sociala arenan (Palmer-Harik 2004, s. 95). Det är genom Hizbollahs omfattande sociala

engagemang som organisationen samlar stort folkligt stöd och underbygger sin legitimitet som ett libanesiskt parti.

Det är vanligt att muslimska grupper tar sig an sociala frågor. De kan bidra direkt till välfärdsutveckling genom hälsoservice och infrastrukturförbättring, samtidigt som de erbjuder involvering i samhällsutveckling och i sociala nätverk. Social islam har också beskrivits som en kraft som kan artikulera de underprivilegerades intressen (Bayat 2002, s 11). Detta gör att man kan förstå Hizbollah som både en service-organisation och en aktör som kan generera politiska påtryckningar. Utifrån detta kan, enligt främst Cohen & Aratos teori, Hizbollah anses vara en given civilsamhällesaktör, då dessa två funktioner är typiska för dem som utförs på den civilsamhälleliga arenan. Dock krävs det en utveckling av Hizbollahs roll i sådana aktiviteter för att kunna problematisera kring legitimiteten i att kalla organisationen en civilsamhällesaktör och vidare kunna se huruvida dess verksamhet kan knytas till de faktorer i civilsamhället som kan bidra till demokratisering. Denna fördjupning i Hizbollahs välfärdsarbete följer nedan.

Hizbollah har genom sina aktiva år kunnat erbjuda mer social service än andra organisationer i Libanon och andra fundamentalistiska grupper i regionen. Främst har de arbetat i shia-täta områden, vilka ofta har blivit starkt försummade av den libanesiska staten vad beträffar infrastruktur och sociala institutioner (Palmer-Harik 2004, s. 82f). Bland Hizbollahs arbete bör kanske främst nämnas engagemanget i den hårt utsatta förorten Dahiyeh i Beirut, och efter inbördeskriget deras återuppbyggnadsorganisation Jihad Al Banaa Developmental Association (JBDA). Det som Hizbollah har åstadkommit i Dahiyeh, och fortfarande har ansvar för, sträcker sig över många områden. Detta innebär hälsoservice sedan 1983 (än idag sägs det inte finnas några statliga sjukhus i området), sophämtning, vattenleverering, uppbyggande av skolor, stöd till statlig undervisning, etc. (Palmer-Harik 2004, s. 83-6). JBDA arbetar också omfattande just i Dahiyeh, eftersom området är ett av dem som domineras av shiamuslimska invånare och har blivit mest förstört av Israels bombningar. Utöver återuppbyggnad och förbättring av infrastrukturen i området erbjuder Hizbollah bl.a. hus till människor vars hem har blivit förstörda av bombningarna (Palmer-Harik 2004, s. 84f). JBDA:s verksamhet sträcker sig vidare genom hela södra Libanon och i regioner i nordöstra Libanon, såsom Baalbek. Uppskattningsvis lär mer än 2000 ingenjörer och arkitekter, plus ideellt arbetande civila, ha varit involverade i Hizbollahs projekt att återuppbygga Libanon efter kriget med Israel 2006 (Allers 2003). Hizbollah är dessutom engagerat i landsbygds- och jordbruksprojekt som bl.a. hjälper fattiga bönder genom sociala tjänster och kreditverksamhet (Palmer-Harik 2004, s. 88).

Asef Bayat menar i *Social Movements, Activism and Social Development in the Middle-East* att en bidragande faktor till att Hizbollah så framgångsrikt kunnat driva sina välfärdsprojekt ligger i att organisationen också baseras i en starkt religiös rörelse, vilken i sin tur genererar socialt engagemang och grogrund för ideellt arbete (Bayat 2000, s 16). Hizbollahs välfärdsorganisationer drivs framförallt av frivilligt arbete där också kvinnor har en betydande roll (Deeb 2006). Utifrån detta kan det antas att Hizbollah är en aktör som främjar medborgares deltagande, vilket, enligt Putnams teori, har en positiv demokratisk

aspekt. En omfattande organisering genom frivilligt arbete innebär dessutom en fördjupning och expanderande av sociala nätverk. Den sortens aktiviteter står också väl i relation till både Putnams och Cohen & Aratos begrepp om socialt kapital.

Hizbollah är även delaktig i stärkandet av andra viktiga nätverk; organisationen samarbetar exempelvis genom sina välfärdsprojekt med statliga ministerier, lokala myndigheter och gräsrotsaktörer, såsom de jordbrukare som får hjälp att organisera sig och utveckla sin verksamhet (Palmer-Harik 2004, s 91). I detta sammanhang kan man se Hizbollah som en kanal mellan olika aktörer i samhället där verksamheten under lång tid genererats ur mobilisering och organisering på gräsrotsnivå. Framförallt har organisationen hjälpt Dahiyehs befolkning med att mobilisera protester och strejker. Redan i början av 1990-talet började Hizbollah uppmuntra bostads- och yrkesföreningar i varje kvarter i Dahiyeh för att pressa regeringen på bättre vattenresurser i området (Palmer-Harik 2004, s 89). På detta vis kan man se hur Hizbollahs verksamhet bidrar till politiskt medvetande och organisering, samt hur Hizbollah har resurserna att genomföra välplanerade kampanjer. Detta tyder på att organisationens sociala arbete utgör en viktig politisk kanal för civilsamhällets inflytande över politiska institutioner i det libanesiska samhället, vilket enligt Cohen & Aratos teori tydligt pekar mot en demokratiserande tendens.

Hizbollahs starka sociala engagemang kan också ses som ett främjade av social konkurrens. Andra religiösa och sekulära grupper tvingas på grund av Hizbollahs verksamhet att bli involverade i socialt arbete för att kunna mäta sig med Hizbollahs enorma popularitet, och inkorporeras därmed i en tilltagande dagordning för dessa frågor. Detta gör att även staten måste ta större hänsyn till dessa sociala aspekter i samhället (Bayat 2000, s 16f). Hizbollahs stora sociala engagemang kan därmed i förlängningen förstås som en uppåtgående spiral för en agenda kring sociala frågor och ett ökat medvetande i samhället. Denna koppling mellan direkta civila projekt vid sidan om staten men inom dess ansvarsområde, får därmed den reglerande effekt på statliga och ekonomiska preferenser som Cohen & Arato poängterar i sin teori om dessa sfärers intima maktkorrelation. Hizbollahs civilsamhällesarbete för med detta perspektiv makten tillbaka till dess socialt engagerade medborgare.

Bayat menar vidare i *Social Movements, Activism and Social Development in the Middle-East* att en annan viktig orsak till varför muslimska välfärdsorganisationer lyckas bra är deras finansiering. Genom sin religiösa bas får de pengar genom bl.a. donationer från individer och genom religiösa skatter – shiamuslimer betalar en femtedel av sin inkomst som inte behövs för det egna uppehållet till att hjälpa människor i nöd (Deeb 2006). Hizbollah får dessutom stöd och finansiering från en extern aktör; Iran. Palmer-Harik menar att även detta har lett till att Hizbollah har lyckats bättre med sina välfärdsprojekt än andra politiska partier i Libanon, då de inte varit beroende av resurser från den libanesiska staten (Palmer-Harik 2004, s 82, 93). Många organisationer som blir sponsrade av regeringen har dessutom svårt att ägna sig åt politiska frågor som på ett eller annat sätt konkurrerar eller står i konflikt med staten (Hawthorne 2004, s 12). Följden är att Hizbollah lyckats etablera en stark och fri ställning i Libanon utanför statens direkta kontroll.

Irans stora finansiering till Hizbollah genom åren medför dock att Iran kan ha en viss grad av inflytande på organisationen. Hizbollahs beroende av Iran har förvisso minskat betydligt i takt med att organisationen vuxit i popularitet, och en stor del av dess finansiering kommer numera från libanesiska shiamuslimer världen över (Gambill 2006). Fortfarande bör det emellertid poängteras att Irans ekonomiska och militära hjälp är betydlig och att Hizbollah rådfrågar iranska ledare i diverse frågor, men Iran anses inte längre ha direkt kontroll över organisationen och dess politik (Deeb 2006).

Hizbollahs organisering när det gäller sociala frågor följer inte demokratiska principer. Judith Palmer-Harik menar i *Hezbollah - The Changing Face of Terrorism* att organisationen om möjlighet finns försöker involvera den lokala befolkningen i beslut som rör dem direkt, men det är dock vanligt att målgruppen också står utanför sådana beslut. Hizbollah säger sig istället identifiera befolkningens behov och fastställer därefter projekt (Palmer-Harik 2004, s 90f). Bayat understryker också att Hizbollah ej följer FNs riktlinjer om deltagande i välfärdsarbete utan snarare agerar ”paternalistiskt” gentemot befolkningen. Dessutom är organisation selektiv vad beträffar val av människor till lokala myndigheter samt samarbetar helst med NGO:er som står nära dem i åsikter (Bayat 2000, s 18). Hizbollah har politiskt-religiösa mål, och de sociala projekten är utvalda och formade utifrån dessa (Palmer-Harik 2004, s 92-3). Hajjar pekar i sin analys av Hizbollah också på att dess organisering är hierarkisk och att ledarskiktet kontrollerar och styr organisationens sociala arbete (Hajjar 2002, s 8). Hawthorne bekräftar vidare att de flesta muslimska organisationer, som den sorten Hizbollah kan anses vara, ofta har negativ eller vag attityd till vissa demokratiaspekter, såsom roterande maktfördelning och kvinnors rättigheter (Hawthorne 2004, s 12f). Här blir det också tydligt att Cohen & Aratos teoretiska resonemang om civilsamhällets självreglerande och maktfördelande principer lätt kan angripas utifrån dess utopiska och idealistiska aspekt. Skiljelinjen mellan vad som i det här fallet kan betecknas som civilsamhälle och auktoritär partipolitik förefaller heller inte solklar när teorin appliceras på verkligheten. Det är emellertid viktigt att här påminna sig om att erfarenheter av de demokratiska processer och formella maktfördelningsmekanismer som efterfrågas till stor del saknas i den kontext som Hizbollah agerar inom. Kanske ligger det lika nära till hands att tolka organisationens maktutövning utifrån dess folkliga stöd och det engagemang som naturligtvis också påverkar beslutstrappan nedifrån och upp.

Genom Hizbollahs arbete i egenskap av välfärdsorganisation är det hur som helst tydligt att de, oavsett odemokratiska beslutsprocesser, bidrar till nätverksbyggande och aktivering av människor på gräsrotsnivå och till deltagande och organisering i socialt arbete. Den tillit och ömsesidighet mellan medborgare som skapas i dessa processer ligger i linje med både Putnams och Cohen & Aratos teorier. Dock gör Hizbollahs vertikala organisering, både internt och externt, att de som rörelse hamnar utanför Putnams definition av civilsamhällets positiva effekter på demokratisering.

6.2 Hizbollah som politiskt parti

Hizbollah är också ett politiskt parti, men även här är deras funktion mångfacetterad och dess politiska roll skiljer sig från andra libanesiska partier. Det finns en allmän diskussion kring muslimska partier och hur man ska se på deras roll i förhållande till demokratiska styrelseskick. Muslimska grupper med ett yttersta mål att införa en muslimsk republik baserad på Sharia-lagar anses inte kunna förenas med ett flerpartisystem. Dock kan dessa något förutfattade meningar ställas mot att islamistiska gruppers mål och medel kan variera betydligt. Exempelvis kan man skilja på radikala muslimska grupper, som försöker få kontroll över staten genom våld, och moderata muslimska grupper, som väljer att arbeta för reform genom politiska kanaler (Schwedler 1995, s 13). Distinktionen är ändå svår och varje muslimsk organisation måste förstås unikt utifrån de värden de besitter om man ska kunna fastställa om ett muslimskt parti överhuvud är förenligt med demokratiska principer.

Hizbollah har sedan organisationens bildande haft en revolutionär inställning men har mer och mer tagit sig in på den reforminriktade banan och blivit ett politiskt parti i det libanesiska systemet. Hizbollah har måhända i enlighet med sin ideologi kvar sitt centrala mål om en muslimsk republik, men i partiprogrammet står detta syfte inte längre uttalat (Hajjar 2002, s 12). Ett annorlunda politiskt landskap i Libanon efter år av inbördeskrig har gjort att organisationen har anpassat sig. Hizbollah accepterade tidigt att en muslimsk revolution, lik den i Iran, inte enkelt kunde importeras till Libanon, vilket därmed ledde till alternativa och mer reforminriktade vägar för dess politiska strategi. Samtidigt ville den nya shiamuslimska borgarklassen i Libanon hellre ha ett öppet politiskt system där Hizbollah kunde ha en viktig position, än en muslimsk republik. Hizbollah som inte ville förlora sin numera breda valkrets anpassade sig således efter dessa premisser (Norton 1999, s 20f). Genom sitt organiserade motstånd gentemot Israel och genom sitt stora stöd bland shiamuslimer vann Hizbollah i valet 1992 för första gången en relativt stor seger (Hamzeh 1993).

Hizbollahs utveckling från att vara en radikal och militär motståndsrörelse till att bli ett parti som deltar i de politiska processerna är obönhörligen ett demokratiskt framsteg i sig. Hamseh menar också att Hizbollahs blotta närvaro i parlamentet minskar fundamentalism (Hamzeh 1993). Att en organisation som har sin grund i militärt motstånd främjar värden om samexistens med grupper som har annorlunda åsikter kan också ses som en positiv faktor vad beträffar demokratisering. Då Hizbollah dessutom arbetar omfattande i civilsamhällssektorn och har stort stöd däri kan det antas att detta värde sprids till andra sociala verksamheter vilket i sin tur främjar samarbete och tillit. Som Judith Palmer Harik visar i *Between Islam and the System – Sources and Implications of Popular Support For Lebanon's Hizballah* är stödet för Hizbollah inte direkt kopplat till vare sig socioekonomisk status, religiös fundamentalism eller politisk alienation (Palmer Harik 1996). Snarare visar Harik i sin undersökning att stödet baseras efter geografisk placering. Denna överbryggande effekt mellan olika samhällsgrupper kan därmed förstås utifrån en positiv demokratiserande aspekt i

relation till Putnams teorier om överbryggande ("bridging") socialt kapital i ett splittrat samhälle som Libanon.

International Crisis Group menar i sin rapport om Hizbollah att organisationen ser sig själv som mer än bara ett politiskt parti och mer i termer av en bred rörelse (ICG 2003). Hizbollah har offentligt uttryckt sin ambition att inte bli ett "vanligt" libanesiskt parti och initierat en allmän debatt om den libanesiska statens och de libanesiska partiernas omfattande korrupktion, patron-klient-system och interna "kåbblande" (ICG 2003, s 17). Mats Wärn menar också att Hizbollah som politiskt parti har rykte om sig att vara hederligt, ärligt och icke-korrupt (Wärn 1999).

Ett av partiets mål är vidare att avskaffa den politiska sekterismen. Sekterism innebär här att positioner i regeringen är utdelade enligt nationens olika "sekt" – dvs. kristna maroiter, sunnimuslimer och shiamuslimer. I *The Future of Democracy in Lebanon* menar författaren Riad al-Khoury, i likhet med många andra, att sekterismen hindrar Libanons ekonomiska och politiska utveckling och är en grundorsak till instabiliteten i det politiska systemet (al-Khoury 2006, s 72f). Hizbollah anser att systemet stödjer eliterna och främjar en social uppdelning som förhindrar nationell sammanhållning (Wärn 1999, summary). Oavsett om Hizbollah är emot sekterismen av egenintresse eller för att skapa ett starkare demokratiskt Libanon, är det en viktig fråga för Libanons framtid som emellertid starkt utmanar och ifrågasätter rådande maktförhållanden. Moghaddas nämner i sin studie om civilsamhället och politisk demokrati i Libanon ett antal faktorer som är betydande för en demokratisk utveckling i Libanon: staten bör vara fri från sekterism och muslimer och kristnas identitet bör integreras till en enda libanesisk identitet (Moghaddas 2006, s 53f).

Återigen bör det understrykas att Hizbollahs organisation och beslutsfattande i egenskap av parti har vissa kritiska punkter ur en demokratisk synvinkel. Ledarskapet, i form av 17 medlemmar i högsta rådet, varav de flesta är präster, bestämmer i politiska frågor. I de interna valen år 2001 förlorade parlamentets medlemmar ytterligare makt till det konservativa prästledarskapet. Positivt för Hizbollahs demokratiska beslutsfattande kan dock vara det breda nätverket de har i det libanesiska samhället som gör att de är mottagliga för medborgares åsikter och behov (ICG 2003, s 2f).

Hizbollah som ett politiskt parti har värnat om att samarbeta i det djupt sekteristiska Libanon. Faktumet att de har gått från att vara en radikal militär rörelse till att bli en institutionaliserad aktör i Libanons politiska system kan ses gå hand i hand med Arato och Cohens teori om institutionaliserade sociala rörelser, vilket är ett steg mot demokratisering. De är dock ett politiskt parti som enligt Putnam rör sig i en annan sfär och ej anses ha betydelse för främjande av socialt kapital. Dessutom kan man återigen se dess organisering som hierarkisk och toppstyrd.

Det bör också betonas att Hizbollah, trots förvandling till ett tillmötesgående, reforminriktat politiskt parti, fortfarande ägnar sig åt paramilitär gerillakrigföring och en huvudslogan i Hizbollahs kampanj till parlamentsvalet var dess "trogenhet till det muslimska motståndet" (Hamzeh 1993). Obevekligen är det just genom rörelsens militära motstånd som de också vunnit många röster och lyckats ta sig in

i parlamentet. Det krävs härmed en djupare analysering av Hizbollahs komplexa militära hållning för att förstå hur detta påverkar deras roll som demokratifrämjande, vilket följer nedan.

6.3 Hizbollah som militär motståndsrörelse

En stor del av organisationen Hizbollahs verksamhet består i militär mobilisering. Hizbollah har sitt ursprung i en motståndsrörelse som använt sig av militära medel för att nå sina mål och få ut sitt budskap. Våld har använts och används än idag som verktyg för politisk förändring och Hizbollah är därför i bl.a. Nederländerna, Storbritannien och USA stämplad som en terroristorganisation. Under Libanons inbördeskrig 1975-1989 växte organisationen ursprungligen fram som en radikal falang ur den palestinska milisen Amal, som bildade en av de många krigande fraktioner under kriget (Hajjar 2002, s 13). Hizbollah positionerade sig dock främst som en motståndsrörelse för att bekämpa den Israeliska (och i andra hand även den västerländska) ”imperialismen” som ockuperade landet och som sågs vara orsaken till palestiniernas lidande (Norton 1999, s 14). Hizbollah lade an en retorik som talade om kamp mot förtryck och en uppdelning av världen i ett vi och dem, ont och gott (Hajjar 2002, s 11). De ideologiska förtecknen för mobiliseringen fann sin föregångare i den iranska revolutionen och Hizbollah kom även att på global nivå identifiera sig med en bred muslimsk revolutionär rörelse (Haugboll 2006, s 8). Förtrycket mot libaneser i allmänhet och muslimer i synnerhet menade man tog sig såväl ekonomiska, kulturella, politiska som sociala former och i kontexten av Hizbollahs omedelbara politiska verklighet, med shiiternas ekonomiskt underlägsna situation och Israels ockupation av de shiitiskt dominerade delarna i södra Libanon, förestod det som legitimt att tala om just förtryck (Hajjar 2002, s 11). Precis som i Iran legitimerade detta således politisk aktivism och våldsamt motstånd i en logik som delvis stod utanför den kaotiska situation som rådde i Libanon under inbördeskriget, och som även kom att stå sig efter krigets slut.

Iran kom också att bli en viktig del i uppbyggnaden av Hizbollahs militära verksamhet och tillsammans med Syrien en av organisationens främsta inkomstkällor. Iran bidrog med utbildning, militärt materiel och manskap för att stödja dess väpnade kamp mot Israel vilket också ingick i Irans egen agenda (Norton 1999, s 11). I takt med att Hizbollahs inflytande och militära framgångar vuxit har organisationen därmed blivit föremål för ett regionalpolitiskt maktspel där både Syrien och Iran i varierande grad dikterat villkoren för fortsatt stöd till Hizbollah genom att styra organisationen efter egna maktpolitiska intressen i regionen (Palmer-Harik 2004, s 35-39).

Efter det libanesiska inbördeskriget har Hizbollah fortsatt att utvecklas i sin militära motståndsrörelse. Senast sommaren 2006 blossade konflikten mellan Israel och Hizbollah upp på nytt vilket ledde till våldsamheter, bombardemang och civila förluster på båda sidor. Hizbollah har icke desto mindre haft framgångar med sin gerillalikhande krigföring och Israels tillbakadragande från

de ockuperade områdena i södra Libanon år 2000 ansågs som en seger för organisationen. Likaså resulterade våldsamheterna mellan Israel och Hizbollah sommaren 2006 i vad man från arabiskt håll betraktade som ett israeliskt nederlag (Haugboll 2006, s 27). Organisationen har därmed vunnit folkligt stöd i Libanon inte bara från muslimska grupper utan även erhållit visst erkännande från andra samhällsgrupper som ett uttryck för nationell frigörelse och självständighet från ett förflutet starkt präglad av koloniala ingripanden (Palmer-Harik 2004, s 62f).

Hizbollahs militära attacker har ofta tagit sig uttryck som gerillakrigföring riktade mot ickespecifika mål men med ett specifikt syfte. Våldet har framgångsrikt använts som verktyg för att markera gränserna för deras politiska aktivism och framförandet av sin ideologiska kamp, snarare än direkta strategiska målsättningar baserade på geopolitik eller maktanspråk. Att organisationen fortsatt med sin militära verksamhet även efter Israels tillbakadragande från Libanesisk mark tyder enligt denna analys på att Hizbollah inte hade sin grund eller legitimitet i endast en sakfråga utan snarare baseras i en bredare politisk agenda där ett aktivt militärt motstånd är en av yttringarna (Hajjar 2002, s 35 f). Enligt detta perspektiv blir det vidare inte rättvisande att endast beteckna Hizbollah som en terroristorganisation. Även om Hizbollah liksom t.ex. al-Qaida i grunden är religiöst baserad skiljer sig dessa organisationer fundamentalt ifrån varandra i sina respektive ideologiska drivkrafter där al-Qaida drivs av en anti-västerländsk, anti-judisk, anti-kristen vision mot en muslimsk värld medan Hizbollah i första hand konstitueras av en muslimsk nationell frihetsrörelse (Hajjar 2002, s 36). Det är även denna skillnad som blir högst relevant i analysen av Hizbollah utifrån en civilsamhällest teori.

Militärt våld är i sig självt vare sig en del av civilsamhället eller en demokratiserande faktor, vilket inte minst Putnam påpekar i sin teori. Hizbollah besitter en så pass stor militär organisering med en tydligt hierarkisk struktur att det också blir otillfredsställande att med Cohen och Aratos teori förpassa dem blott till någon form av civil olydnad. Återigen är det emellertid viktigt att analysera denna del av Hizbollahs yttringar utifrån den specifika kontext som organisationen agerar inom. I Libanon har staten inte lika självklart monopol på organiserat våld som i en konsoliderad västerländsk stat. Avsaknaden av tillit till inomparlamentarisk organisering är en oerhört stor brist i demokratin vilket också legitimerar och möjliggör för medel för politisk förändring utanför statens institutioner. Våld är samtidigt en ytterst odemokratisk maktutövning som i första hand inte bygger på ökat tillit utan rädsla och ytterligare underminering av demokratiska processer. Terrorism är naturligtvis aldrig försvarbart i en diskussion om demokratisering, samtidigt är det ofrånkomligt att Hizbollahs militära verksamhet i förlängningen resulterat i inflytande och makt på enligt mer demokratiska premisser för en stor, utsatt och marginaliserad samhällsgrupp. Cohen och Aratos analys har i det här avseendet en mycket mer nyanserad förklaringsmodell för en sådan paradoxal utveckling än den som Putnam redogör för och som i det här sammanhanget ter sig något irrelevant. Aktiva och engagerade medborgare med högt socialt kapital har lite att bidra med i en stat som kringskar deras möjligheter för inflytande.

6.4 Hizbollah som religiös sammanslutning

Putnam exkluderar religiösa sammanslutningar ur civilsamhället och ur den medborgerliga gemenskapen han beskriver (se teoriavsnitt). Hizbollah, i egenskap av att vara en muslimsk grupp med en starkt religiöst knuten verksamhet, blir alltså med denna teoribildning problematisk att definiera som en civilsamhällesaktör. Frågan är hur man då ska ställa sig till Hizbollahs religiösa förtecken och om detta kan ha positiva/ negativa effekter på civilsamhällets demokratiserande funktion.

Sajoo tar i *Civil Society in the Muslim World* upp hur västerländska begrepp inte kan översättas till icke-västerländska samhällen utan att man först tar hänsyn till den rådande kontexten i vilken begreppen ska diskuteras (Sajoo 2002, s 1-7). Begreppet civilsamhälle, såsom det har vuxit fram ur en västerländsk, liberal kontext, är ett tydligt exempel på detta. Ickesekulära länder, såsom Libanon, skiljer sig åt från västvärlden på det sättet att en stor del av livsvärlden kopplas till en religiös diskurs. Därför menar Sajoo att man måste förstå fenomenet i mellanöstern som en hopsmältning av sekulära och religiösa ingredienser (Sajoo 2002, s 7ff). I detta perspektiv blir det således viktigare att undersöka huruvida organisationen i fråga fyller en central roll i civilsamhället med demokratiska effekter, än att avfärda organisationen som en aktör som inte passar in i rådande civilsamhällsteorier, såsom Putnams teoribildning.

Hizbollah kan ses som en direkt representant för shiamuslimerna i Libanon (ICG 2003, s 16). Moghaddas delar i studien *Civil Society and Political Democracy In Lebanon* upp civilsamhället i Libanon i två kategorier; de sekulära, liberala och de som är kopplade till religiösa tillhörigheter. Hizbollah hamnar i den senare kategorin, vilket alltså är organisationer byggda på sekterism (Moghaddas 2006, s 53). Frågan är om denna konfessionella natur av en civilsamhällsorganisation hindrar nationell sammanhållning i civilsamhället. Om Hizbollah i egenskap av välfärdsorganisation genererar positivt socialt kapital och främjar medborgerligt deltagande, sker då detta endast i det shiamuslimska samhället? I så fall är Hizbollahs civilsamhälleliga egenskaper av karaktären av vad Putnam kallar bindande ("bonding") socialt kapital. Detta kan vidare befästas i gruppolikheter, vilket naturligt blir en överhängande risk i ett redan sekteristiskt samhälle såsom Libanon. Dock finns det en aspekt av hur Hizbollah också främjar överbryggande ("bridging") socialt kapital. Mats Wärn pekar på hur Hizbollah engagerar sig i frågor utanför organisationens egen valkrets. Bland annat rör denna agenda fortsatt militärt motstånd gentemot Israel, vilket är en fråga som många grupper i Libanon samtycker med. Men även utan Israel-aspekten anses Hizbollah spela en viktig roll i Libanon som en fast förankrad del i civilsamhället (Wärn 1999). Vad beträffar Hizbollahs välfärdstjänster får t.ex. både muslimer och kristna använda organisationens sjukvård, även om de flesta av Hizbollahs sjukvårdsprojekt återfinns i områden där många shiamuslimer bor (Norton 1999, s 2).

Hizbollah är i sin verksamhet starkt kopplad till den religiösa sfären vilket också har bidragit till deras engagemang och utgjort en tydlig del i deras agenda –

både vad gäller välfärdsarbete, politiskt engagemang och militära aktioner. Frågan är hur organisationen ställer sig till ett brett, pluralistiskt civilsamhälle, vilket är av vikt för både Putnam och Arato och Cohens teoribildning. Vissa aspekter av Hizbollahs verksamhet, och då främst de på gräsrotsnivå, kan tydligt ses bidra till överbryggande ("bridging") socialt kapital, vilket är av yttersta vikt för Libanons splittrade samhälle. Samtidigt bidrar Hizbollahs verksamhet ofrånkomligen till bindande ("bonding") socialt kapital, och då främst i den retorik som förs på en högre nivå i den politiska diskursen. Med Putnams syn på civilsamhället är det dock denna senare del av Hizbollah som blir framträdande med en yttre form som ytterligare skapar klyftor och regression i samhället snarare än att vara demokratiframjande. Libanons samhälle är dock redan ett som präglas av klyftor och ojämlikheter, varifrån Hizbollahs drivkraft att representera de diskriminerade shiamuslimerna härstammar.

7 Sammanfattning och slutdiskussion

Hizbollah är en organisation uppbyggd kring en rad olika verksamhetsområden – på samma gång politiskt parti, social rörelse och paramilitär milis (Hajjar, s 10). Det är också denna komplexa sammansättning som gör det möjligt att analysera Hizbollah utifrån ett civilsamhällsperspektiv. Det är just dess dynamiska struktur med förmågan att utveckla nya funktioner i det libanesiska samhället vid sidan om staten som tecknar bilden av en rörelse som växer underifrån på civilt engagemang snarare än någonting annat. Som analysen ovan redovisar kan Hizbollah betecknas närmast som ett fenomen med olika ansikten snarare än en enhetlig organisation, ständigt under förvandling och med en drivkraft i ett folkligt stöd för kamp på såväl lokal, regional som global nivå (Norton 1999, s 20). Organisatoriskt är Hizbollah likväl uppbyggd kring en tydligt definierad hierarkisk struktur på religiös grund där ett shiitiskt prästerskap styr organisationens verksamhet ovanifrån (Hajjar 2002, s 8). Det bör också poängteras att Hizbollah själva inte officiellt står för någon demokratiseringskamp. Det den här analysen bl.a. bidragit med är dock en insikt i hur denna yttre form för Hizbollahs processer också kan förstås utifrån horisontella sociala relationer på gräsrotsnivå. Detta förutsätter emellertid en tolkning som tar hänsyn till den ovan givna kontexten för Hizbollahs uppkomst och verksamhet och som analyserar detta material med de redovisade teorierna utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv.

För att kunna analysera Hizbollah som en civilsamhällesaktör är det därför nödvändigt att förstå organisationen som en produkt av en viss historisk och social kontext. Libanon med sin dramatiska historia – och allt vad det innebär i termer av kulturellt, religiöst och politiskt arv – utgör grunden för de förutsättningar som dess civilsamhälle har haft att spela efter. Analysen bygger därmed på att begreppet civilsamhälle är ett fenomen som inte kan definieras efter dess yttre form eller hur det tar sig uttryck, utan snarare efter hur denna arena förhåller sig i relation till samhällets politiska och ekonomiska sfärer. Civilsamhället ses sålunda som ett dynamiskt samhällsfenomen som generellt betecknas av vissa grundläggande egenskaper men som i första hand måste förstås som en social konstruktion. Att komparera t.ex. det italienska och det libanesiska civilsamhällets tillstånd och struktur vore därför fruktlöst med en pretention om att de båda kan studeras objektivt och enligt samma ramar.

Putnams teoribildning lyckas i många avseenden bidra med en förståelse för hur Hizbollah i form av en civilsamhällsaktör principiellt bidrar till ökat socialt kapital och ökad demokratisering i Libanon. Nätverksbyggande, organisering av medborgare på gräsrotsnivå och politiskt medvetande är alla viktiga delar i denna version av civilsamhällets funktioner. Däremot kan Putnams teoribildning inte förklara de sidor av Hizbollah som innefattar politisk, militär och religiös

aktivism. Också den hierarkiskt och vertikalt uppbyggda organisationsformen gör att Hizbollah faller utanför ramen för Putnams definition.

Hizbollah bygger istället i mångt och mycket på vad Putnam refererar till som en bindande ("bonding") civilsamhällsaktör, vilket han menar är en negativ form för civilsamhället som ytterligare skapar klyftor och regression i samhället snarare än att vara demokratifrämjande. Problemet med detta perspektiv är att det förutsätter ett redan demokratiskt samhälle där alla grupper har lika möjligheter att utveckla ett socialt kapital enligt överbyggande ("bridging") former. En betoning av åtskillnad och ojämlikheter är förvisso oförenlig med demokratiska principer – och därav Putnams avogenhets mot sådana civilsamhällsaktörer av bindande ("bonding") slag – men enligt samma princip måste följaktligen även existerande ojämlikheter mellan socialt konstruerade grupper bekämpas. Detta arbete består i stor utsträckning av omfördelning och utjämning av makt och här ser Cohen & Arato en funktion för civilsamhället som i högre grad än Putnam förmår förklara Hizbollahs verksamhet i form av en social rörelse. Hizbollahs olika verksamhetsområden kan ses bygga på en form av social rörelse som på flera fronter samtidigt står i konflikt med konkurrerande maktfaktorer, och däribland inte minst den libanesiska staten. Med denna teoris gramscianska perspektiv leder rubbningar i maktbalanser oundvikligen till konflikt, men det innebär dock inte att terrorism och våld är legitimerade medel i denna maktkamp. Att dessa obalanser å andra sidan skulle kunna reformeras bort, utan intressekonflikter och enligt överbyggande principer, vore nog emellertid att naivt överskatta den överordnade rollen som demokratisering innesitter. Civilsamhället kan istället med Cohen & Aratos syn här förstås som en medelväg till politisk förändring, där små "revolutioner" hela tiden kan äga rum utan att världen sätts i brand, och där civilsamhällets grund i medborgarnas makt att reglera och kontrollera staten får en inneboende legitimitet. Hizbollah blir därmed enligt Cohen & Aratos synsätt ett bra exempel på hur aktivism och demokratiutveckling kan gå hand i hand. En civilsamhällsaktör som kan framtvunga politisk förändring och samtidigt främja socialt kapital.

Putnams syn på civilsamhället, som en separat sfär utanför politiken och ekonomin, ter sig i det här sammanhanget paradoxal om detta samtidigt tänks leda till ökad demokratisering i samhället överlag. Med Cohen & Aratos teoribildning blir det också möjligt att förstå begreppet civilsamhälle i termer av ett fenomen som, snarare än definierat efter dess yttre karaktär, kan ses utifrån hur denna samhällssfär förhåller sig i relation till samhällets politiska och ekonomiska sfärer. Slutsatsen blir därför att Hizbollah, i linje med Cohen & Aratos teori, visst kan förstås som en civilsamhällsaktör som bidragit till en demokratisering av Libanon där folk på gräsrotsnivå har aktiverat sig och organiserat sig i socialt arbete, förvärvat socialt kapital, ställt politiska krav på staten och i egenskap av politiskt parti i allt högre grad gjort så inom ramen för ett inkluderande demokratiskt regelsystem.

8 Referenser

- Al-Khouri, Riad. 2006. *The Future of Democracy in Lebanon*. UNISCI (All Science News In One Place), Discussion Papers no 12. <http://redalyc.uaemex.mx/redalyc/pdf/767/76701204.pdf> Besökt senast den 5 januari 2008.
- Allers, Jackson G. September 13, 2006. *Hezbollah Ahead of Lebanese Government in Reconstruction*. Beirut: Inter Press Service. http://www.judithpalmerharik.com/images/Jihad_Al-Binaa_Article_September_13.doc Besökt senast den 15 december 2007.
- Azar, Michael, 2007. *Döden i Beirut*. Munkedal: Glänta Produktion.
- Bayat, Asaf. 2000. "Social Movements, Activism and Social Development in the Middle-East", *Civil Society and Social Movements Programme Paper 3*. United Nations Research Institute for Social Development.
- Bayat, Asaf 2002. "Activism And Social Development In The Middle East", *International Journal of Middle East Studies*. Vol. 34, No. 1, s 1-28. Cambridge University Press.
- Cohen, Jean L – Arato, Andrew. 1992. *Det civila samhället & den politiska teorin*. Göteborg: Daidalos.
- Deeb, Lara. 2006. *Hizballah: A Primer*. Middle East Report Online. <http://www.merip.org/mero/mero073106.html> Besökt senast den 5 januari 2008.
- Esaiasson, Peter, et al, 2007. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3e uppl. Stockholm: Norstedts juridik.
- Gambill, Gary C. 2006. "Hezbollah and the Political Ecology of Postwar Lebanon", *The Mid-East War*. Vol. 1, No. 3.
- Hajjar, Sami G. 2002. *Hizballah: Terrorism, National liberation or menace?* Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.
- Hamzeh, Nizar A. 1993. "Lebanon's Hizbullah: from Islamic revolution to parliamentary accommodation", *Third World Quarterly*. Vol 14, No 2.
- Harding, Tobias. 2007. "Demokratins seger förutsågs av Tocqueville". *Svenska Dagbladet*. 27 maj 2007.
- Haugboll, Sune. 2006. *The Alliance Between Iran, Syria and Hizbollah*. DIIS Report 2006: 10.
- Hawthorne, Amy. 2004. "Middle Eastern Democracy – Is civil society the answer?", *Carnegie Papers*. No 44, mars 2004.
- Hydén, Göran. 1998. "Demokratisering i tredje världen – en översikt", Boussard Caroline. 1998. "Civilsamhälle och demokratisering", i Hydén, Göran (red.) *Demokratisering i tredje världen*. Lund: Studentlitteratur.
- ICG = International Crisis Group. 2003. *Hizbollah – Rebel without a cause?* Middle East Briefing, Amman/Brussels.

- <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1828&l=1> Besökt senast den 5 januari 2008.
- Kaldor, Mary, 2004. *Det globala civilsamhället: ett svar på krig*. Göteborg: Daidalos.
- Lawler, James. 19 Feb 1994 *Book review: Cohen and Arato*. Philosophy Department, SUNY at Buffalo.
- Linz, Juan J – Stephan, Alfred, 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. London: The Johns Hopkins University Press.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Palmer Harik, Judith. 2004. *Hezbollah - the changing face of terrorism*. Bodmin: MPG Books.
- Moghaddas, Madeleine. 2006. *Civil society and Political Democracy In Lebanon*. Internationella handelshögskolan, Högskolan i Jönköping.
- Norton, Augustus Norton, 1995. "Introduction",
- I Norton, Augustus Norton (red.) *Civil society in the Middle East (vol. 1)*. Leiden; E. J. Brill.
- Norton, Augustus Richard. 1999. [Hizballah of Lebanon - Extremist Ideals vs. Mundane Politics](http://www.cfr.org/publication/8612/hizballah_of_lebanon.html). New York: Council on Foreign Relations. http://www.cfr.org/publication/8612/hizballah_of_lebanon.html Besökt senast den 5 januari 2008.
- Palmer Harik, Judith. 1996."Between Islam and the System – Sources and Implications of Popular Support For Lebanon's Hizballah". *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 40, no. 1, s 41-66.
- Palmer Harik, Judith. 2004. *Hezbollah - the changing face of terrorism*. Bodmin: MPG Books.
- Putnam, Robert D. 1992. *Making Democracy Work – Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, Robert D – Goss, Kristin A. 2002." Introduction",
- i Putnam, Robert D (red.). *Democracies in Flux – The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. New York: Oxford University Press.
- Sajoo, Aryn B. 2002. *Introduction: Civic Quests and Bequests*.
- I Sajoo, Aryn B (red.) *Civil society in the muslim world : contemporary perspectives*. London: I.B Tauris Publishers.
- Schwedler, Jillian. 1995. "Introduction: Civil Society and the Study of Middle East Politics",
- I Schwedler, Jillian (red.). *Toward Civil Society in the Middle East?* London: Lynne Rienner Publishers.
- Wikipedia, the free encyclopedia. *Lebanon*. <http://en.wikipedia.org/wiki/Lebanon>. Senast besökt den 6 januari 2008.
- Wärn, Mats. 1999. *Staying the Course: the "Lebanonization" of Hizballah - the integration of an Islamist movement into a pluralist political system*. Department of Political Science Stockholm University. <http://almashriq.hiof.no/lebanon/300/320/324/324.2/hizballah/warn2/contents.html> Besökt senast den 5 januari 2008.